

SPIS TREŚCI

Słowo biskupa płockiego Szymona Stułkowskiego	7
Słowo wprowadzające	9

BISKUPI ORDYNARIUSZE

Pierwsi biskupi płoccy (XI/XII w.)	23
Szymon (przed 1109-1129)	27
Aleksander z Malonne (1129-1156)	28
Werner (1156-1170)	31
Wilk (Lupus) h. Awdaniec (1170-1186/1187)	33
Wit z Chotla h. Janina (1187-1206)	34
Gedko h. Powąła (1207-1223)	36
Jan h. Gozdawa (1223/1225-1227)	38
Gunter h. Prus (1227/1228-1232)	39
Piotr Rzymianin h. Półkozic (1232-1240)	40
Andrzej Krakowski h. Gryf (1240-1244)	42
Piotr Mały zwany „Brevis” (1245-1254)	43
Andrzej h. Ciołek (1254-1261)	45
Piotr Niedych h. Wężyk (1261-1271/1275)	47
Tomasz h. Prus (1275-1294)	48
Gosław h. Gryf (1294-1296)	50
Jan Wysoki h. Dołęga (1297-1310)	51
Jan h. Nałęcz (1310-1318)	52
Florian z Kościelca h. Leszczyc (1318-1333)	53
Klemens h. Pierzchała (1333-1357)	56
Imisław Wroński h. Prawda (1357/1363-1365)	59
Mikołaj z Gulczewa h. Prawda (1365-1367)	61
Stanisław Sówka ze Szczawina h. Prawda (1367-1375)	62
Dobiesław Sówka ze Szczawina h. Prawda (1375-1381)	64
Ścibor z Radzymina h. Mościc-Ostoja (1381-1389)	67
Książę Henryk Siemowitowic (1390-1392)	69
Maffiolus Lampugnani z Mediolanu (1392-1396)	71
Jakub z Kurdwanowa h. Syrokomla (1396-1425)	73
Stanisław Pawłowski h. Pierzchała (1425-1439)	81
Paweł Giżycki h. Gozdawa (1439-1463)	86
Ścibor z Gościeńczyc h. Prus (1463-1471)	93
Książę Kazimierz III (1471-1480)	96

Piotr z Chodkowa (1480-1497)	99
Jan Lubrański h. Godzięba (1498)	103
Wincenty Przerębski h. Nowina (1498-1503)	105
Erazm Ciołek h. Sulima (1503-1522)	108
Rafał Leszczyński h. Wieniawa (1523-1527)	112
Andrzej Krzycki h. Kotwicz (1527-1535)	114
Jan Chojeński h. Habdank (1535-1537)	117
Piotr Gamrat h. Sulima (1537-1538)	118
Jakub Buczacki h. Habdank (1538-1541)	120
Samuel Maciejowski h. Ciołek (1541-1546)	121
Jan Bieliński h. Junosza (1546)	122
Andrzej Noskowski h. Łada (1546-1567)	123
Piotr Myszkowski h. Jastrzębiec (1567-1577)	130
Piotr Dunin Wolski h. Łabędź (1577-1590)	133
Wojciech Baranowski h. Jastrzębiec (1591-1607)	139
Marcin Szyszkowski h. Ostoja (1607-1616)	142
Henryk Firlej h. Lewart (1617-1624)	145
Hieronim Cielecki h. Zaremba (1624-1627)	147
Stanisław Łubieński h. Pomian (1627-1640)	149
Karol Ferdynand Waza h. Waza (1640/1643-1655)	155
Jan Gembicki h. Nałęcz (1655-1674)	157
Bonawentura Madaliński h. Laryssa (1674-1681)	158
Stanisław Kazimierz Dąbski h. Godziemba (1682-1692)	159
Andrzej Chryzostom Załuski h. Junosza (1692-1699)	161
Ludwik Bartłomiej Załuski h. Junosza (1699-1721)	165
Andrzej Stanisław Kostka Załuski h. Junosza (1723-1736)	169
Antoni Sebastian Dembowski h. Jelita (1737-1752)	173
Józef Piotr Eustachy Szembek h. Szembek (1753-1758)	176
Hieronim Antoni Szeptycki h. Szeptycki (1759-1773)	178
Michał Jerzy Poniatowski h. Ciołek (1773-1785)	182
Krzysztof Hilary Szembek h. Szembek (1785-1797)	188
Onufry Kajetan Szembek h. Szembek (1796-1808)	193
Tomasz Ostaszewski h. Ostoja (1809/1815-1817)	197
Adam Michał Prażmowski h. Belina (1818-1836)	200
Franciszek Jan NepomucenPawłowski h. Półkozic (1836-1852)	208
Wincenty Teofil Chościak Popiel h. Sulima (1863-1875)	214
Kacper Borowski h. Jastrzębiec (1883-1885)	217
Michał Nowodworski h. Nałęcz (1889-1896)	225
Franciszek Albin Symon (1897-1900)	231
Jerzy Józef Elizeusz Szembek h. Szembek (1901-1904)	234
Apolinary Wnukowski h. Jastrzębiec (1904-1908)	239
Antoni Julian Nowowiejski h. Jastrzębiec (1909-1941)	243
Tadeusz Paweł Maria Zakrzewski h. Wyskota (1946-1961)	250

Bogdan Marian Wincenty Sikorski (1964-1988)	260
Zygmunt Kamiński (1988-1999)	278
Stanisław Wojciech Wielgus (1999-2006)	292
Piotr Libera (2007-2022)	298
Szymon Stułkowski (od 2022)	307

BISKUPI SUFRAGANI

Filip, dominikanin, biskup kijowski (ok. 1383/1395)	311
Piotr, franciszkanin, biskup dalmatyński (ok. 1405-1413)	312
Marek, dominikanin, biskup chryzopolitański (1415/1428-1432)	314
Mikołaj, franciszkanin, biskup mołdawski (1463/1464)	315
Jakub, dominikanin, biskup margaritański (1475-1495)	316
Michał z Raciąża, biskup margaritański (1496-1513)	318
Piotr Lubart (1514-1530)	321
Mikołaj Broliński (Bruliński) h. Pierzchała (1532-1546)	323
Jakub Bieliński h. Junosza (1546-1583)	325
Stanisław Brzozowski h. Topór (1585-1596)	327
Jan Zamojski (Zamoyski) h. Grzymała (1595-1604)	329
Stanisław Starczewski h. Nałęcz (1614-1643)	331
Wojciech Tolibowski h. Nałęcz (1644-1655)	333
Zygmunt Czyżowski h. Topór (1655-1664)	335
Stanisław Całowański h. Ogończyk (1664-1690)	337
Ludwik Tolibowski h. Nałęcz (1691-1692)	338
Marcin Załuski h. Junosza (1696-1709)	339
Paweł Antoni Załuski h. Junosza (1710-1719)	340
Marcin Załuski h. Junosza (1732-1765)	341
Kazimierz Rokitnicki h. Prawdzic (1765-1779)	343
Michał Jan Nepomucen Żórawski h. Trzaska (1779-1782)	345
Antoni Tadeusz Norbert Narzyski h. Dołęga (1778-1799)	347
Wojciech Józef Gadomski h. Rola (1782-1791)	349
Michał Maurycy Mdzewski h. Dołęga (1791-1814)	351
Antoni Józef Luboradzki h. Dołęga (1805-1822)	352
Konstanty Wincenty Plejewski h. Lubicz (1823-1838)	354
Wawrzyniec Gutowski h. Ślepowron (1828-1833)	357
Antoni Melchior Fijałkowski h. Ślepowron (1842-1844)	359
Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziewałtowski h. Trąby (1872-1883)	361
Henryk Piotr Dołęga Kossowski h. Dołęga (1884-1890)	364
Adolf Piotr Szelązek h. Korczak (1918-1925)	368
Leon Wetmański h. Prawdzic (1928-1941)	373
Piotr Dudziec (1950-1970)	377
Jan Wosiński (1961-1991; 1991-1996 emeritus)	384

EPISKOPAT PŁOCKI W LATACH 1075-2022

Andrzej Wojciech Suski (1986-1992)	389
Roman Adam Marcinkowski (1985-2017; od 2017 emeritus).	392
Mirosław Milewski (od 2016)	396
Bibliografia	399

SŁOWO WPROWADZAJĄCE

Kiedy ponad dziesięć lat temu przystępowaliśmy do pracy nad książką poświęconą biskupom płockim przyświecały nam dwa cele. Po pierwsze brak było w polskiej historiografii pełnej i opartej na najnowszych badaniach – o których będzie jeszcze mowa – monografii poświęconej pasterzom Kościoła płockiego. Wiele innych diecezji już wtedy posiadało takie monografie, więc trudno było się dziwić, że w kręgu duchownych i osób świeckich pasjonujących się dziejami płockiej diecezji coraz częściej wyrażano zapotrzebowanie na opublikowanie pocztu płockich biskupów, napisanego w miarę przystępnym językiem, który mógłby trafić do szerokiego kręgu odbiorców. Drugi cel powstania tej pracy związany był z przygotowaniem do zbliżającego się powoli jubileuszu 950-lecia diecezji płockiej. Co prawda w roku ukazania się pierwszego wydania pracy poświęconej episkopatowi płockiemu przypadało dopiero 940-lecie diecezji, ale już wtedy postanowiliśmy ją opublikować, wiedząc, że w najbliższych latach będą prowadzone prace nad przygotowaniem innych tego rodzaju publikacji, których celem ma być ukazanie bogatej historii Kościoła płockiego w kontekście przypadającego w 2025 r. jubileuszu. Jak się okazało wydana w 2015 r. praca spotkała się z szerokim przyjęciem nie tylko wśród płockich diecezjan, do których w pierwszym rzędzie była adresowana, ale również w środowisku naukowców. Ci drudzy wskazywali zarówno na jej pozytywne strony, jak również pewne nieścisłości i błędy, które uszły uwadze zarówno autorów, jak też recenzentów wydawniczych oraz korektorów. W obecnym wydaniu staraliśmy się te błędy usunąć.

Prawie dziesięć lat jakie upłynęło od prac nad pierwszym wydaniem tej książki to jednak sporo czasu w życiu Kościoła lokalnego, który ciągle funkcjonuje zarówno w przestrzeni historycznej, jak i w krwioobieg Kościoła powszechnego, stanowiąc jego żywą tkankę jako Kościół partykularny. Stąd w nawet tak krótkim czasie – biorąc pod uwagę wielowiekową historię diecezji płockiej – doczekaliśmy się również zmian w gronie płockiego episkopatu. Od 2016 r. diecezja płocka posiada kolejnego biskupa pomocniczego – Mirosława Milewskiego, a od 2022 r., kiedy dotychczasowy jej pasterz, biskup Piotr Libera, złożył rezygnację z posługi biskupa płockiego, papież Franciszek po kilkumiesięcznym okresie sedewakancji mianował kolejnego ordynariusza płockiego, biskupa Szymona Stułkowskiego, którego uroczysty ingres do katedry na Wzgórzu Tumskim w Płocku miał miejsce

w listopadzie minionego roku. Jest więc rzeczą zrozumiałą, że wspomniane tu wydarzenia oraz biskupi musieli zostać uwzględnieni w niniejszym wydaniu naszej pracy, zarówno w biogramach już wcześniej opublikowanych, jak i w tych nowych.

W części wprowadzającej pracy, poprzedzającej prezentację biogramów biskupów płockich oraz ich biskupów pomocniczych – podobnie jak w pierwszym wydaniu – chcieliśmy poświęcić kilka uwag początkom diecezji płockiej i ewolucji jej granic. Ponadto znalazło się tu również miejsce na ogólne uwagi dotyczące biskupów płockich jako pewnej grupy społecznej. Wreszcie w tym miejscu także chcieliśmy przedstawić krótko obecny stan badań i metodologię przyjętą w niniejszej pracy.

Stan badań i metodologia

Choć diecezja płocka należy do najstarszych diecezji polskich, to jednak jej pasterze nie doczekali do tej pory całościowego opracowania, które uwzględniłoby zarówno starsze, jak i nowsze osiągnięcia historiografii w tym zakresie. Spisane w XV w. przez Jana Długosza krótkie żywoty biskupów płockich (*Vitae episcoporum Plocensium abbreviatae*), uzupełnione przez Wawrzyńca z Wszerzecza na przełomie XVI i XVII w., a także *Żywoty biskupów płockich* Stanisława Łubieńskiego z połowy XVII w., mają już dzisiaj jedynie wartość źródłową. Natomiast praca ks. Wiktoryna Krzyżanowskiego *Katedra płocka i jej biskupi* (Płock 1877) oraz biogramy biskupów autorstwa bpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, zawarte w jego pracy *Płock. Monografia historyczna* (Płock 1930), wraz z rozwojem badań nad historią diecezji płockiej wymagały nowego spojrzenia i opracowania. Po części uczynił to w swych pracach ks. Tadeusz Żebrowski, koncentrując się jednak głównie na biskupach płockich od końca XI do początków XV w., a także przygotowując w ramach *Polskiego Słownika Biograficznego* biogramy niektórych tylko biskupów epoki nowożytnej.

Widoczne zmiany w badaniach nad episkopatem płockim następowały począwszy od lat osiemdziesiątych minionego wieku, kiedy to ukazały się kolejno monografie ponad dziesięciu płockich biskupów, zarówno ordynariuszy, jak i sufraganów: biskupa Michała Jerzego Poniatowskiego, autorstwa ks. Michała Mariana Grzybowskiego (Warszawa 1983), biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, autorstwa ks. Wojciecha Góralskiego (Warszawa 1987), arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, praca zbiorowa (Płock 1991), biskupa Leona Wetmańskiego, autorstwa ks. Henryka Seweryniaka i ks. Rafała Bednarczyka (Płock 1999) oraz ks. Andrzeja Gretkowskiego (Płock 2007), biskupa Pawła Giżyckiego (Płock 1999) oraz biskupa

Stanisława Łubieńskiego (Kraków 2005), autorstwa ks. Waldemara Graczyka, biskupa Pawła Giżyckiego, autorstwa Piotra Chojnackiego (Warszawa 2001), biskupa Andrzeja Stanisława Kostki Załuskiego, autorstwa Marianny Banackiej (Warszawa 2001), biskupa Andrzeja Krzyckiego, autorstwa Leszka Barszcza (Włoszakowice 2005), biskupa Gedki, autorstwa Marka Szymaniaka (Toruń 2007), biskupa Henryka Piotra Kossowskiego, autorstwa Piotra Lewandowskiego (Płock 2008), biskupa Michała Nowodworskiego, autorstwa ks. Witolda Karpińskiego (Płock 2009), kardynała Ferdynanda Wazy, biskupa płockiego i wrocławskiego, autorstwa Jadwigi Brzezińskiej-Laszczkowej (Kraków 2009), biskupa Adolfa Piotra Szelążka, autorstwa Leszka Zygnera (Toruń 1997), s. Beniaminy Karwowskiej, Waldemara Rozynkowskiego i Leszka Zygnera (Warszawa 2011), Anny Tomasik (Siedlce 2016) oraz praca zbiorowa (Ciechanów 2017), biskupa Tadeusza Pawła Zakrzewskiego, autorstwa ks. Michała Mariana Grzybowskiego (Płock 2011), biskupa Erazma Ciołka, autorstwa Ałły Brzozowskiej (Kraków 2017), a także biskupa Jakuba z Kurdwanowa, autorstwa Leszka Zygnera (Toruń 2020). Ponadto działalności reformistycznej biskupów płockich przełomu XVI i XVII w., zwłaszcza ich działalności synodalnej, oddzielne studium poświęcił ks. Wojciech Góralski (Płock 1983) oraz ks. Dariusz Kisiel (Pułtusk 2004). Wspomnieć trzeba również o drobniejszych pracach z okresu minionego półwiecza autorstwa między innymi ks. Tadeusza Żebrowskiego, ks. Michała Mariana Grzybowskiego, ks. Wojciecha Góralskiego, ks. Waldemara Graczyka, ks. Dariusza Kisiele, ks. Dariusza Majewskiego, Jerzego Kłoczowskiego, Anny Supruniuk, Anny Saliny, Andrzeja Radzimińskiego, Janusza Grabowskiego, Radosława Lolo, czy Leszka Zygnera, w których zawarte są biogramy poszczególnych biskupów oraz omówione różne aspekty ich działalności w Płocku, Pułtusku i w innych ośrodkach życia religijnego diecezji płockiej.

Uzupełnieniem prac monograficznych są ponadto liczne artykuły poświęcone życiu i działalności biskupów płockich, publikowane w pracach zbiorowych, polskich i zagranicznych, a także na łamach „Studiów Płockich”, „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego”, „Notatek Płockich” i innych czasopism. Wiele biogramów płockich biskupów znaleźć można w *Polskim Słowniku Biograficznym*, w wydanej w Lublinie *Encyklopedii Katolickiej*, a także w wielotomowej pracy ks. Michała Mariana Grzybowskiego *Duchowieństwo diecezji płockiej*. Krótkie notki zamieścił też Piotr Nitecki w książce *Biskupi Kościoła w Polsce* (Warszawa 1992). Biogramy niektórych biskupów odnajdujemy ponadto w wydawanym w Warszawie *Słowniku polskich teologów katolickich*, a także w licznych pracach Krzysztofa Rafała Prokopa oraz innych autorów, poświęconych polskiemu episkopatowi.

Niniejsze opracowanie, choć bazuje na badaniach i publikacjach naukowych wielu autorów, napisane zostało w formie dość przystępnej. Stąd zrezygnowano z typowej narracji naukowej na rzecz przekazu wiedzy historycznej, wyłożonej szerokim kręgom odbiorców, a zwłaszcza tym, których pasją jest zgłębianie wielowiekowej historii Kościoła płockiego i jego pasterzy. Autorzy nie chcieli też obciążać Czytelników zbyt obfitą literaturą przedmiotu, ograniczając się do pozycji najważniejszych, zaznaczając jednocześnie przy każdym biogramie, gdzie można znaleźć inne prace na temat danego biskupa.

Pierwszą część, obejmującą okres od początku dziejów diecezji do przełomu XV i XVI w. opracował Leszek Zygmier. On również jest autorem biogramów biskupów pomocniczych tego okresu. Dalsze biogramy biskupów ordynariuszy począwszy od biskupa Erazma Ciołka aż do czasów obecnych, a także biogramy biskupów pomocniczych tego okresu, opracował ks. Michał Marian Grzybowski.